

УДК 37.378:614.08

DOI: 10.24144/2524-0609.2019.44.165-168

Семенець Лариса Миколаївна

кандидат педагогічних наук

кафедра фізики та охорони праці

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Larisa.Semenets@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2957-0504>

Васильєва Регіна Юхимівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра фізики та охорони праці

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

regvasil@gmail.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8190-0048>

КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ: ЗМІСТОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Виконання традиційних завдань щодо формування базових професійних компетенцій студентів неможливе без ефективного розвитку їхніх компетенцій із безпеки життєдіяльності. Насправді розв'язання таких завдань необхідно поєднувати зі всебічною професійною соціалізацією студентів, формуванням наукового світогляду. Метою представленої роботи є висвітлення змістових аспектів компетенцій студентів закладів вищої освіти з безпеки життєдіяльності. Для її досягнення застосовано методи змістово-теоретичного й структурно-системного аналізу (при висвітленні базових понять), узагальнення й систематизації (у висновках до роботи). У статті зроблено змістово-теоретичний аналіз понять «компетенція», «компетентність», досліджено їх структурні компоненти, а також встановлено системотвірні зв'язки. Послугуючись логікою сходження від загального (абстрактного) до конкретного (часткового), розкрито зміст компетенцій студентів закладів вищої освіти з безпеки життєдіяльності. Виокремлено змістові характеристики компетенцій студентів із безпеки життєдіяльності за видами їхньої діяльності, потому окреслено відповідні базові компетенції, які необхідно формувати в процесі фахової підготовки. За результатами змістового теоретичного узагальнення зроблено висновок про те, що феноменологічні характеристики компетенцій студентів із безпеки життєдіяльності тісно пов'язані з індивідуально-психологічними вимірами та якостями особистості.

Ключові слова: зміст компетенцій; компетентність; студенти закладів вищої освіти; безпека життєдіяльності.

Вступ. З огляду на сучасну концепцію розвитку освіти України виконання традиційних завдань формування базових професійних компетенцій (знань, умінь і навичок) неможливе без ефективного розвитку компетенцій з безпеки життєдіяльності. Насправді розв'язання таких завдань необхідно поєднувати зі всебічною професійною соціалізацією студентів, формуванням наукового світогляду. Варто погодитися, що одним із основних засобів формування професійної компетентності та світогляду майбутніх спеціалістів є зміст навчання, який визначається метою й завданнями освіти на певному етапі розвитку суспільства та є підґрунтям розвитку професійної компетентності – бази професійного здоров'я і ціннісного ставлення до природи (Чугуй, 2010).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки студентів закладів вищої освіти до безпечної життєдіяльності студіюється як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Задля її вирішення упорядковано навчальні програми дисциплін, з-поміж яких виокремимо такі, як «Безпека життєдіяльності», «Основи охорони праці», «Охорона праці в галузі», «Цивільний захист». Згідно з компетентнісним підходом до їх завдань віднесено формування компетенцій студентів із безпеки життєдіяльності, на основі яких встановлено зміст і структуру навчальних дисциплін. Так типовою навчальною програмою нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» передбачено формування в студентів здатності розв'язувати професійні завдання, пов'язані зі забезпеченням життя, здоров'я й працездатності під час роботи, а також розвиток у них загальнокультурних і професійних компетентностей.

Відаючи належне авторським визначенням ключових понять «компетенція» і «компетентність», зазначимо, що перше з них розкривається через сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів, а друге співвідноситься з володінням людиною відповідною компетенцією, яка включає особистісне ставлення людини до неї й предмета діяльності» (Мазнев, 2006). У роботах обґрунтовується, що поняття «компетенції» пов'язане зі змістом сфери діяльності, а «компетентність» завжди стосується особи, характеризує її здатність якісно виконувати певну роботу» (Головань, 2011). Поділяємо думку, що компетентність – це інтегрована характеристика якості особистості як суб'єкта діяльності в певній галузі (сфері виробництва). Натомість компетенції – це змістові та нормативно-функціональні характеристики діяльності суб'єкта, що окреслюють коло його повноважень, установлюють нормативні функції в соціумі. (Семенець, 2018). Однак питання змісту та специфіки формування компетенцій з безпеки життєдіяльності студентів закладів вищої освіти дотепер залишається актуальним.

Мета статті полягає в з'ясуванні змістових характеристик компетенцій студентів закладів вищої освіти з безпеки життєдіяльності.

Методи дослідження – змістово-теоретичний і структурно-системний аналіз (аналіз наукової літератури, нормативних документів, які регламентують формування компетенцій з безпеки життєдіяльності; при висвітленні базових понять); узагальнення й систематизації (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. У навколишньому

середовищі на рівень життя організмів, у тому числі людей, негативно впливають радіаційне, хімічне, теплове, електромагнітне та інші види забруднень. Це відображається на їхньому здоров'ї, а також тривалості життя. Тому безпека людини – сутність людського життя та сфери її діяльності. Водночас, безпека – це збалансований стан людини, соціуму, держави. Сутність основ безпеки дає змогу розширити психологічне поле самозахисту особистості й, зокрема, розвинути в ній здатність піклуватися про себе, задовольняти свої потреби та одержувати задоволення від життя.

Проблеми безпеки постають перед усіма щоденно, оскільки, включаючись у трудову, навчальну, суспільну чи іншу діяльність, ми маємо знати й передбачати можливі негативні результати своїх дій відносно середовища існування. Тут варто зазначити, що «безпека – потреба окремої людини й суспільних груп, а також їхня найважливіша мета» (Кожневський, 2007).

Змістовий аналіз курсу безпеки життєдіяльності дає змогу стверджувати, що зміст безпеки життєдіяльності – це система наукових компетенцій, оволодіння якими забезпечить всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей майбутніх спеціалістів, формування їхнього світогляду, моралі та поведінки, підготовку до безпечного суспільного життя, зокрема, і виробничої діяльності. Він включає в себе чотири компоненти: досвід пізнавальної діяльності (знання), досвід виконання відомих способів діяльності (уміння діяти за зразком), досвід творчої діяльності (прийняття нестандартних рішень у нових ситуаціях), досвід ціннісного ставлення до природи (Клеценко, 2015). Окреслені компоненти утворюють цілісну єдність і дозволяють сформувати в студентів системні знання про безпеку життєдіяльності, забезпечити їхню готовність до кваліфікованого розв'язування компетентнісних задач із безпечної поведінки.

За дидактично виваженого управління навчальною діяльністю студентів досягається формування низки компетенцій, що належать до категорії загальнокультурних, а саме:

- культури безпеки й ризик-орієнтованого мислення, за якого питання безпеки, захисту й збереження навколишнього середовища розглядаються як найважливіші пріоритети в житті й діяльності людини;

- знань про сучасні проблеми й головні завдання безпеки життєдіяльності;

- умінь визначати коло обов'язків у професійній діяльності, що враховують ризики виникнення небезпек, можуть спричинити надзвичайні ситуації (НС) та призвести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання;

- умінь оцінювати середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства;

- здатності робити моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтовувати головні підходи й засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози й виникнення небезпечних і надзвичайних ситуацій;

- здатності приймати рішення щодо безпеки в межах своїх повноважень.

Важливу роль у підготовці студентів закладів вищої освіти відіграють професійні компетенції за видами діяльності. Так у організаційно-управлінській діяльності виокремлюють:

- здатність орієнтуватися в основних нормативно-правових актах у сфері забезпечення безпеки;

- знання організаційно-правових заходів щодо забезпечення безпечної життєдіяльності та вміння

обґрунтувати й забезпечити виконання необхідних заходів із колективної та особистої безпеки;

- уміння забезпечити координацію зусиль виробничого колективу в попередженні виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

Виробничо-технологічна діяльність передбачає:

- спроможність орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення техногенної безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини й природного середовища від небезпек;

- уміння оцінювати сталість функціонування об'єкта господарювання в умовах НС та обґрунтувати заходи щодо її підвищення;

- уміння обґрунтувати та забезпечити виконання комплексу робіт на об'єкті з попередження виникнення НС, локалізації та ліквідації їх наслідків (Кобильянский та ін., 2014).

З огляду на вищезазначене, вважаємо, що компетенції студентів із безпеки життєдіяльності – це змістові й нормативно-функціональні характеристики їх безпечної поведінки, що мають загальнокультурну й професійну спрямованість, реалізуються в організаційно-управлінській і виробничо-технологічній діяльності. Окреслені компетенції включають знання, уміння й навички як системотвірні компоненти готовності діяти в нестандартних надзвичайних ситуаціях.

Саме такий зміст компетенцій студентів включає систематичний курс із основ охорони праці та безпеки життєдіяльності. Змістом їх навчальної діяльності слугують компетентнісні задачі, що розв'язуються в процесі вивчення тем «Пожежна безпека», «Радіаційна безпека», «Небезпеки природного та техногенного походження». Тут досягається формування способів дій студентів під час пожежі, забезпечується оволодіння ними основними засобами їх гасіння, моделюються безпечні алгоритми поведінки під час надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру. Зміст навчальної діяльності студентів складають компетентнісні задачі на визначення ризику, міри безпечності перебування в приміщенні за наявності хімічних речовин, потому за результатами розв'язування задач на визначення рівня радіації здійснюється оцінка радіаційної ситуації на місцевості.

Розкритий зміст освіти окрім формування компетенцій студентів із безпеки життєдіяльності забезпечує розвиток індивідуально-психологічних характеристик якості особистості, з-поміж яких:

- цілісність і повнота уявлення про безпеку життєдіяльності, усвідомлення пріоритетності й важливості забезпечення безпеки у всіх сферах діяльності;

- відповідальне та неупереджене ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, турботливе ставлення до навколишнього середовища;

- здатність передбачати можливі небезпеки, уміння ідентифікувати небезпеки та оцінювати ризики в професійній діяльності;

- готовність до використання запобіжних дій і впровадження заходів щодо усунення небезпек та загроз;

- здатність і бажання зберігати життя та здоров'я в несприятливих і загрозованих для життя умовах;

- уміння успішно витримувати моральні й фізичні навантаження, зберігаючи при цьому психологічну стабільність в умовах надзвичайних ситуацій та небезпек (Поліщук, 2016).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, зазначимо, що компетенції студентів із безпеки життєдіяльності – це змісто-

ві й нормативно-функціональні характеристики їх безпечної поведінки, що мають загальнокультурну й професійну спрямованість, реалізуються в організаційно-управлінській і виробничо-технологічній діяльності. Їх формування забезпечується в процесі систематичного курсу «Основи охорони праці та безпека життєдіяльності», де зміст навчальної діяльності складають компетентнісні задачі з небезпек

природного, техногенного походження, пожежної та радіаційної безпеки. З'ясовано, що розкритий зміст освіти забезпечує формування компетенцій студентів із безпеки життєдіяльності, так і розвиток індивідуально-психологічних характеристик якості особистості. Подальші наші роботи будуть присвячені змісту, структурі, топології компетентнісних задач із безпеки життєдіяльності.

Список використаної літератури

- Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2011. № 8. С. 224-233.
- Клеценко Л. В. Особливості формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів при вивченні «безпеки життєдіяльності». *«ScienceRise». Педагогічна освіта*, 2015. № 9 (5). С. 52-55.
- Кобилянський О. В., Дембіцька С. В., Кобилянська І. М. *Теоретичні засади формування компетенцій з безпеки життєдіяльності у студентів економічних спеціальностей*: [монографія]. Вінниця: ВНТУ, 2014. 264 с.
- Кожневський Л. Ф. Секьюритология как научная дисциплина. Київ–Дніпропетровськ, 2007. С. 401-412.
- Мазнев О. В. Педагогічна компетентність викладача ВНЗ в умовах кредитно-модульної системи навчання. *Дидактика математики: проблеми і дослідження: міжнародний збірник наукових робіт*. Донецьк: Фірма ТЕАН, 2006. Вип. 25. С. 185.
- Поліщук О. В., Репінський С. В., Слабкий А. В. Формування компетенцій з безпеки життєдіяльності в студентів вищих навчальних закладів. *Педагогіка безпеки*, 2016. № 1. С. 72-80.
- Семенець С. П. Тривимірні структури зовнішнього та внутрішнього проявів компетентності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2018. Випуск 2 (43). С. 250-254.
- Чугуй Л. В. Аксиологічні засади формування змісту безпеки життєдіяльності як превентивний проект збереження професійного здоров'я майбутніх аграріїв. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2010. № 1 (3). С. 463-471.

References

- Chuguy, L. V. (2010). Aksiologichni zasady formuvannya zmistu bezpeky zhyttiediialnosti yak preventyvnyi proekt zberezhenня profesiinoho zdorovia maibutnix ahrariiv [Axiological principles of formation the content of safety as a preventive project saving the professional health by future agrarians.]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 1 (3), 463-471. [in Ukrainian].
- Golovan', M. S. (2011). Kompetenciya ta kompetentnist': porivnyal'ny'j analiz ponyat' [Competence and competence: comparative analysis of concepts]. *Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovacijni tekhnologiyi*, 8, 224-233. [in Ukrainian].
- Kletsenko, L. V. (2015). Osoblyvosti formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnix spetsialistiv pry vyvchenni «bezpeky zhyttiediialnosti» [Features of formation of professional competence of future specialists in the study of «safety of life». *ScienceRise: Pedagogical education*, 9 (5). [in Ukrainian].
- Kobyljanskyi, O. V., Dembitska, S. V., Kobyljanska, I. M. (2014). *Teoretychni zasady formuvannya kompetentsii z bezpeky zhyttiediialnosti u studentiv ekonomichnykh spetsialnostei* [Theoretical principles of forming competences for life safety in students of economic specialties]. Vinnytsia: VNTU. [in Ukrainian].
- Kozhenevskiy, L. F. (2007). *Sekyuritologiya kak nauchnaya distsiplina* [Securitology as a scientific discipline]. Kiyiv-Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
- Mazniev, O. V. (2006). Pedagogichna kompetentnist vykladacha VNZ v umovakh kredytno-modudnoi systemy navchannia [Pedagogical competence of a teacher of higher educational institutions in conditions of credit-modular system of training]. *Dydaktyka matematyky: problemy i doslidzhennia*, 25. [in Ukrainian].
- Polishchuk, O. V., Repinskyi, S. V., Slabkyi, A. V. (2016). Formuvannya kompetentsii z bezpeky zhyttiediialnosti v studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv [Formation of competences for life safety in students of higher educational institutions]. *Pedahohika bezpeky* [Security pedagogy], 1. [in Ukrainian].
- Semenets, S. P. (2018). Tryvymirni struktury zovnishnoho ta vnutrishnoho proiaviv kompetentnosti [Three-dimensional structures of external and internal manifestations of competence]. *Scientific Bulletin of uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 2 (43), 250-254. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку 10.04.2019 р.

Семенець Лариса

кандидат педагогічних наук
кафедра фізики та охорони праці
Житомирський державний університет імені Івана Франка
г. Житомир, Україна

Васильєва Регіна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра фізики та охорони праці
Житомирський державний університет імені Івана Франка
г. Житомир, Україна

КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТОВ ВИСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ПО БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация. Выполнения традиционных задач по формированию базовых профессиональных компетенций студентов невозможно без эффективного развития их компетенций по безопасности жизнедеятельности. На самом деле решение таких задач необходимо сочетать со всесторонней профессиональной социализацией студентов, формированием научного мировоззрения. Целью представленной работы является рассмотрение содержательных аспектов компетенций студентов учреждений высшего образования по безопасности жизне-

деятельности. Для ее достижения применены методы содержательно-теоретического и структурно-системного анализа (при анализе базовых понятий), обобщения и систематизации (в выводах к работе). В статье проведен содержательно-теоретический анализ понятий «компетенция», «компетентность», исследованы их структурные компоненты, а также установлено системообразующих связей. Пользуясь логикой восхождения от общего (абстрактного) к конкретному (частичного), раскрыто содержание компетенций студентов учреждений высшего образования по безопасности жизнедеятельности. Выделены содержательные характеристики компетенций студентов безопасности жизнедеятельности по видам их деятельности, обозначены соответствующие базовые компетенции, которые необходимо формировать в процессе профессиональной подготовки. По результатам содержательного теоретического обобщения сделан вывод о том, что формирование компетенций студентов безопасности жизнедеятельности должно предусматривать развитие психолого-индивидуальных характеристик и качеств личности.

Ключевые слова: содержание компетенций; компетентность; студенты учреждений высшего образования; безопасность жизнедеятельности.

Semenets Larysa

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.
Department of Physics and Occupational Safety
Ivan Franko State University of Zhytomyr
Zhytomyr, Ukraine

Vasylieva Rehina

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D, Associate Professor
Department of Physics and Occupational Safety
Ivan Franko State University of Zhytomyr
Zhytomyr, Ukraine

**COMPETENCES OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN VITAL ACTIVITY:
CONTENT ASPECT**

Abstract. Performing of traditional tasks regarding the formation of basic professional competences of students is impossible without effective development of their competences in vital activity safety. While solving such tasks it is necessary to combine thorough professional socialization of students, formation of scientific view. The goal of the work is to enlighten context aspects of competences of students of higher education institutions vital activity safety. To achieve it, we applied methods of content-theoretical and structure-systemic analysis, generalization and systematization. The article developed context-theoretical analysis of notions «competence», «competency», researched their structural components, and established system-formation connections. By the descendance logic from general to specific, we developed the content of competences of students of higher education institutions in vital activity safety. This individualized context characteristics of competences of students in vital activity safety by the types of their activity, and on the basis of that highlighted certain basic competences, which are necessary to form during training in specialty. During the course «Basics of Occupational Safety and Vital Activity Safety» in is possible to efficiently solve tasks in formation of health-preserving competence of students. By the results of context theoretical generalization, we concluded that the formation of competences of students in vital activity safety has to presume the development of psychological and individual characteristics and qualities of personality. The author's definition of the concept of «competences of students in vital activity safety» has been formed as meaningful and normative functional characteristics of student's safe behavior that have a general cultural and professional orientation, and are implemented in organizational management and technological production activities. Their formation is provided by during the systematic course of «Basics of Occupational Safety and Vital Activity Safety», where the content of training activities contains the competence issues of the natural and man-made origin hazards, fire safety.

Key words: content of competencies; competency; students of higher educational institutions; vital activity safety.